

СЪДЪРЖАНИЕ

- 1. Нужен ли е на България собствен икономически модел и какъв да бъде той?**
- 2. Да превърнем България във високоиндустриализирана държава.**
- 3. Индустиална политика означава оздравяване и ускорено развитие на българското производство.**
- 4. Етичното финансиране – банкиране с човешко лице. Етичните финанси и дигиталните технологии – иновациите на бъдещето.**
- 5. Бизнес – моделът на етичните банки.**
- 6. Етично финансиране – между закона и морала?**
- 7. Гласът на младите срещу Терминал 2.**
- 8. Потенциалът за инвестиране ще се разшири с кооперативно кредитиране.**
- 9. Банковата политика е причина за икономическия „бум“ на България през 30-те години.**
- 10. В Давос казаха: „Четвъртата индустриална революция е в ход“.**

Нужен ли е на България собствен икономически модел и какъв да бъде той?

Д-р. ик. Петър Нейчев

Преходът от централизирана планова икономика и еднопартийна диктатура към свободно пазарно стопанство и демократично устройство на обществения живот доведе до разрушаване на съществуващия до 1989 г. икономически и социален модел на страната, утвърдил се през годините на социализма. За голямо съжаление развитието в България не тръгна по пътя на т.н. съзидателно разрушение в смисъла на големия австрийски икономист Шумпетер.

Постепенно и спонтанно се формира една икономическа структура, която в значителна степен носи белезите на свободното пазарно стопанство, от една страна, но тя е с ниска иновационна мощ, неконкурентоспособна и изключително слабо интегрирана в международните вериги за създаване на висока стойност, от друга страна. България постепенно загубва характерните черти на страна, принадлежаща към развитото индустриално общество. През всичките 25 години на прехода вниманието на управляващите беше насочено главно към формирането на правова държава, опираща се на демократична конституция, утвърждаване на институцията на частната собственост и прехода към свободно пазарно стопанство, докато проблемите свързани с трансформацията на социалната сфера, защитаваща населението от многобройни житейски рискове бяха сериозно подценени. Без преувеличение може да се каже, че социалният въпрос и социалната защита се оказаха извън полезрението на политическия елит.

Това в значителна степен превизвика и невиджаната в съвременната българска история емиграционна вълна, довела до значително влошаване качеството на наличния в страната хуманен капитал.

Необикновено силното и трудно обяснимо противопоставяне и липсата на консенсус между политическите партии по основните проблеми на стопанското и общественото развитие през изтеклите 25 години се явява основна причина за отсъствието на визия за развитие и икономически и социален модел на страната. Присъединяването на България към ЕС даде определен тласък на процеса на интеграция с възприемането на определени части от европейския икономически и социален модел, но този тласък се оказа крайно недостатъчен за осезаемо подобряване на живота на българските граждани.

Ситуацията се усложнява от това, че през последните години в България на отговорни постове в управлението на държавата бяха назначени редица възпитаници на американски учебни заведения, които са придобили теоретични и професионални знания главно по отношение на американския икономически и социален модел. Тези хора като правило не познават европейския икономически и социален модел и съвсем логично настояват за приемането на тази или онази част от американския модел, напълно пренебрегвайки както специфичните особености на страната, така и особеностите произтичащи от членството ѝ в Европейския съюз и свързания с това процес на интеграция.

Опитът показва, че успешното копиране на американския икономически и социален модел може да стане само в неговата пълнота и цялостност. Възприемането на отделни части на какъвто и да е икономически и социален модел може да доведе до сериозни сътресения в икономиката и в обществото.

Примерите за това са многобройни. Тук не следва да се пренебрегва и фактът, че американският икономически и социален модел се базира на морални ценности, които в една или друга степен силно се отличават от европейските, в това число и от някои специфични особености на българския характер и душевност, което се проявява както по отношение на отделния индивид, така и на институционално ниво.

Следва да се спомене, че през последните десетилетия европейският икономически и социален модел е подложен на силен политически натиск. Все по-често и все повече европейски политици се опитват да аргументират необходимостта от приемането на американския икономически и социален модел. Парадоксално е, че тази тенденция най-ярко се проявява в европейските посткомунистически страни, за чиито политически елит американското общество с неговата ценностна система е единствен пример за подражание. САЩ се разглеждат не само като ултимативен гарант на националната сигурност, но и като най-успешен модел за обществено-икономическо развитие.

Нарастващият политически натиск се проявява в:

- поощряване развитието на капиталовите пазари с цел превръщането им в основен източник за набавяне на собствен и чужд капитал за сметка на ограничаването на ролята на банките при финансиране на реалния сектор чрез ожесточаване на контрола върху тях, което в крайна сметка оскъпява и прави нерентабилна банковата дейност;
- разширяване на частното социално осигуряване (пензионно, здравно, имуществено) за сметка на общественото социално осигуряване;
- въвеждане на гъвкави форми на трудова заетост, както по отношение на мястото, така и на времето за сметка на ограничаване на традиционната ориентация към дълговременна заетост в една и съща фирма;
- либерализация на трудовия пазар и рязко намаляване на социалната защита по отношение на заетостта и т.н.

Този политически натиск е естествен резултат както на процеса на глобализация, така и на стремежа на определени влиятелни политически и икономически кръгове в САЩ да противодействат на задълбочаващия се процес на европейската интеграция, в който определени кръгове в САЩ виждат определена заплаха за хегемонната роля на страната в Западното полукълбо. Разработването на икономически и социален модел, съобразен със специфичните условия на България изисква познаването, както на американския, така и на европейския. И двата модела имат своите силни и слаби страни. Слабостите им са в значителна степен продължение на техните положителни качества. И двата модела са намерили способи и средства да ограничават отрицателното въздействие на техните слаби страни. Затова и двата модела могат да се разглеждат в общи линии като успешни.

Наивно е обаче да се мисли, че е възможно възприемането на отделни страни от двата модела без свързаните с тях негативни последствия. Така или иначе, България се нуждае от свой собствен икономически модел на развитие, който да отчита както процеса на глобализация, така и процеса на интеграция на страната в рамките на Европейския съюз.

Изключително тревожен е обаче фактът, че няма общонационална дискусия за развитието на страната в средносрочна и дългосрочна перспектива, за модернизация на българската икономика и общество. Управляващият елит се занимава изключително и предимно с прилагането на европейското законодателство и политиките на ЕС, разработвани от Европейската комисия. Очевидно е обаче, че ефективни начини и средства за решаване на специфичните проблеми на страната не могат да бъдат разработени и предложени от чиновниците в Брюксел. Някои проблеми на бъдещото развитие на страната се обсъждат от обособени, малочислени групи от национално-отговорни общественици. За съжаление тези дискусии са на изключително ниско равнище и се свеждат в преобладаващата си част до една идеологизирана апологетика или до повърхностна критика на неолиберализма и американизма в поведението на българските държавници от началото на прехода до днешен ден. Ние също застъпваме мнението, че България не може да продължи да бъде опитно поле на неолиберализма, но едновременно с това смятаме, че разработването на визия за развитие и икономически модел на страната следва да стане само и единствено на основата на прагматизма, без изпадане в зависимости от идеологически доктрини.

Критичното състояние на българското общество изисква нестандартно мислене и поведение, което да очертае една реална перспектива за народа и държавата. Сигурни работни места и увеличаващ се доход е това, което е най-важно за българското общество в момента.

Необходимо е налягане на цялото общество за решаване на жизненоважните проблеми на българския народ – намаляване на броя на населението, емиграцията, обедняването на широки слоеве от населението, ерозията на семейството като първична социална клетка на обществото, изпадане в забвение на исконни добродетели и ценности на като взаимопомощ, солидарност, взаимно доверие, спестовност и др.

Да превърнем България във високоиндустриализирана държава

Проф. д-р. ик. Асен КОНАРЕВ

Политиката, стопанството, обществото като цяло са изправени пред национални и глобални предизвикателства. Кризата на държавния дълг в Еврозоната показва, как един неконтролиран растеж на държавния дълг може да доведе до смущения във функционирането на свободното пазарно стопанство, опиращо се на взаимно доверие и на договорни отношения между участниците в стопанския оборот и до акумулирането на значително социално напрежение, заплашващо социалния мир. Неблагоприятното демографско развитие в Европа, увеличаването на средната продължителност на живот заплашва финансирането на пенсионната система и подкопава основата на обществения договор между стари и млади. Промяната на климата показва, че природата не може безкрайно да се натоварва и че този процес има свои граници, прехвърлянето на които може да доведе не само до промяна на обкръжаващата среда, но и да застраши нашето благосъстояние.

Тези предизвикателства важат със значително по-голяма сила за България. За съжаление постигнатата през последните години финансова стабилност има изключително висока цена. На практика икономиката беше доведена до състояние на застой, източниците на икономически растеж и разкриване на нови работни места бяха блокирани. Значително се влоши жизненото равнище на народа, съпътствано от задълбочаващо се социално разслоение, увеличаване на имиграцията, обезлюдяване на цели райони, предимно в граничните, планинските и труднодостъпни местности и замиране на стопанството в тях.

На България е нужен собствен икономически модел. Този модел следва да отговаря на принципите на едно стабилно, ориентирано към бъдещето развитие на обществото и стопанството. Българският икономически модел следва

§ да способства за рязко намаляване на зависимостта на процеса на създаване на стойност от потреблението на материални и енергоресурси, за преобразуване на икономиката от материално- и енергоемка в наукоемка;

§ да стимулира ускорената реиндустриализация на страната като най-важна предпоставка за техническото и технологическото превъоръжаване на стопанството;

§ за да гарантира съхраняването на българската природа, наличните природни ресурси и националното културно наследство за бъдещите поколения;

§ да способства за разгръщането на творческата енергия на народа, многообразието в мисленето и действията;

§ да се стреми към икономическо развитие, съобразяващо се с изискванията за опазване на околната среда, икономическа целесъобразност и социален мир;

§ да стимулира социалната, стопанската и техническата иновативност на народа;

§ да допринесе за повишаването на равнището на научно-изследователската и развойна дейност в производството;

§ да подкрепя общообразователната система и професионалното обучение, да подпомага утвърждаването на принципа на пожизненото образование като норма на живот;

§ да способства за хармонично развитие на териториите, за преодоляване на различията в качеството на живот между големите градове и отдалечените населени места;

§ да подпомага развитието на икономическата самоинициатива на населението и формите на взаимопомощ, на многообразните видове на кооперация и на бизнес-мрежи.

Новият икономически модел следва да отчита специфичните особености на България:

§ България е страна с насечен релеф, дребнопространствена териториална структура и голямо биотопно разнообразие, плодородна земя, богат горски фонд и значителни водни ресурси;

§ Страната има излаз към Черно море и нейната северна граница е река Дунав, втората по дължина река в Европа и една от най-важните транспортни артерии на континента;

§ България е страна, през която минават едни от най-важните комуникации както в Югоизточна Европа, така и между Европа и Азия с рязко повишаващ се човеко- и товаропоток и нарастващо натоварване на природната среда;

§ България граничи със страни-членки на Европейския съюз както и намиращи се в една или друга степен на присъединяване, което дава възможности за разширяване на пазарите на българската икономика;

§ Страната е бедна на материални и енергоресурси и потребността от тях се задоволява по пътя на вноса. Въпреки това българската икономика е материално- и енергоемка, което рязко намалява конкурентоспособността на отделните стоки и икономиката като цяло;

§ България добива една значителна част от електроенергията чрез атомната централа в Козлодуй. Въпреки широката дискусия по въпроса за атомната енергетика в световен мащаб, преобладаващото мнение е, че тя си остана най-перспективното направление в съвременната енергетика. Освен това тя е един важен лост за техническо и технологично обновление на всяка икономика;

§ България е туристическа страна с далеч неизчерпан потенциал;

§ Въпреки безпрецедентната имиграционна вълна в историята на България, страната разполага с огромен хуманен капитал. Българският народ е много ученолюбив и инвестира приоритетно своите лични спестявания в образование.

България е единствената страна в Европейския съюз, чийто рейтинг беше повишен след избухването на финансовата криза през 2008 г. Този факт е твърде подозрителен по своята същност, като се има предвид че става дума за най-бедната страна в съобществото.

Икономически растеж и благосъстояние

Основна цел на всяко граждански отговорно правителство трябва да бъде повишаването на благосъстоянието на народа. Но икономическият растеж не може да бъде политическа цел. Той е по-скоро един индикатор за това, как се променя икономическата ситуация, материалното благосъстояние на народа, както и състоянието на фирмите. Той не отчита преразпределителните процеси в обществото и в стопанството, както и развитието на нематериалните аспекти на качеството на живот. Икономическият растеж може да облагодетелства само една незначителна част от населението и да води до влошаване на жизненото равнище на по-голямата му част. От друга страна, повишаването на дохода води до промяна в структурата на потребление и увеличаване на значението на свободното време за развитието на индивида, което от своя страна влияе забавящо на икономическия растеж.

Практиката показва, че една краткосрочна политика на увеличаване на икономическия растеж може да нанесе труднопоносими загуби на стопанството и огромни вреди на природната среда.

Интерпретациите за значението на икономическия растеж за благосъстоянието на населението не са еднозначни. Преобладава обаче мнението, че намаляването на икономическия растеж може да доведе до рязко увеличаване и изостряне на икономическите и социални проблеми в обществото. Не може да се пренебрегне фактът на силна корелация между икономическия растеж и благосъстоянието. Безспорно е, че повишаването на материалното благосъстояние позволява по-големи грижи за здравето и вследствие на това до повишаване на качеството на медицинското обслужване, което в крайна сметка води не само до намаляване на детската смъртност, но и до увеличаване на продължителността на живот. Икономическият растеж води до увеличаване на свободното време и по този начин до повишаването на благосъстоянието.

Съвсем друг е въпросът, че между благосъстоянието и удовлетворението от водения начин на живот почти не съществува някаква зависимост.

Икономическият растеж не следва да бъде предимно резултат на увеличаващи се експорт и инвестиции, но и във все по-голяма степен от нарастващо потребление.

Голямото предизвикателство пред икономическия растеж в България е създаването на такива условия, че всеки работоспособен български гражданин да може да участва в него и да ползва плодовете от това участие. Това изисква създаването на стабилни условия за равнопоставеност на хората. Трудът на всеки трябва да бъде възнаграден и това възнаграждение да има стимулиращ характер. При това следва да се утвърди и убеждението, че всяка работа е достойна и заслужава социално признание. Само по такъв начин може да се възроди пословичното трудолюбие на българина, довело до превръщането на една глуха турска провинция в сравнително модерна държава само за 60 години национален суверенитет от Освобождението до началото на Втората световна война.

Преоткриване на ролята и значението на индустрията за стабилното развитие на обществото.

Независимо, че през последните десетилетия относителният дял на индустрията в създаването на БВП намалява, тя си остава моторът на съвременната икономика. Това се дължи на факта, че тя в най-значителна степен способства за повишаването на производителността на труда, за развитието на научно-изследователската и развойна дейност и има мултиплициращ ефект върху всички други отрасли на икономиката.

За намаляването на относителния дял на индустрията в създаването на БВП за сметка на сектора на услугите има обективни причини. В основата на този процес е една дългосрочна тенденция в сферата на личното потребление. С увеличаването на личния доход се увеличава потреблението на услуги при едновременно намаляване на потреблението на произведени стоки. Тази тенденция е особено ярко изразена в развитите страни. Освен това поради местния си характер, услугите не са подложени на остра конкуренция, какъвто е случаят с индустрията. Също така се наблюдава и слаба еластичност между потреблението на услуги и техните цени (повишаването на цените на услугите не води автоматично и в значителен размер до

намаляване на потреблението в сферата на здравеопазването, образованието и правните услуги; същото важи и за услугите, ползвани от фирмите във връзка с информационното обслужване, счетоводството, одита, юридическите услуги, други професионални бизнес-услуги). Това дава възможност на сектора на услугите да поддържа сравнително високи цени и възвращаемост на инвестирания капитал. За увеличаването на относителния дял на сектора на услугите в създаването на БВП способства и специализацията в индустрията, която ускорява и процесите на аутсорсинг (outsourcing) на услуги.

Индустрията е много мобилна и може лесно да бъде премествана в зависимост от икономическата изгода, която може да ѝ предостави една по-благоприятна от гледна точка на цената на факторите на производството и данъчното облагане околна среда. Проблемът в Европа е, че мобилността на индустрията достигна такова ниво, което по същество застрашава цялата икономическа структура и дава достатъчно основания да се говори за „деиндустриализация“ на континента.

Финансовата и последвалата икономическа криза доведоха до преосмисляне на ролята на индустрията и нейното значение за икономическия растеж, експорта, иновациите, заетостта и благосъстоянието. Тя е силен стимул за разработването на нова индустриална политика. Прави впечатление, че страните с по-висок относителен дял на индустрията в създаването на БВП бяха засегнати по-слабо от кризата в сравнение със страните с по-нисък дял (единственото по-ярко изключение е Италия като втора след Германия с най-силно развита индустрия европейска страна, чието индустриално производство се съкрати почти с една четвърт от началото на кризата).

Относителният дял на индустрията в създаването на БВП в Европейския съюз е, както вече беше посочено 15.2%, номиналният обем на новосъздадената стойност през 2012 г. възлиза на 1.757 млрд. евро. Тя обхваща около 2.13 млн. производствени единици. Европейската индустрия създава 80% от експорта. Тя привлича около 80% от средствата от частни източници за научни изследвания и развойна дейност.

Относителният дял на първите пет най-големи икономики (Германия, Италия, Франция, Великобритания и Испания) в обема на индустрията на страните от Европейския съюз възлиза на 70%. Полша, Литва, Унгария и Германия са страните с нарастващ относителен дял на индустрията в създаването на БВП сред 27 страни-членки на Европейския съюз за периода 2000 – 2012 г.

Индустрията е носител на икономическия растеж, защото има огромно значение във веригата на създаването на стойността. Последните три десетилетия обаче се характеризират с преместване на производствените мощности от развитите страни в страните от Азия и тихоокеанския регион, което на практика доведе до силна деиндустриализация в САЩ и Европа. Макар че става дума преди всичко за материално-, енерго- и трудоемки сектори на индустрията и въпреки засилването на ролята на наукоемките сектори в развитите страни, процесът на деиндустриализация протича с висока скорост. В страните от Югоизточна Азия относителният дял на индустрията в създаването на БВП е над 25%, докато в страните-членки на Европейския съюз този дял е само 15.2%.

В тесния смисъл на думата под „индустрия“ се разбира производството на стоки. В широк смисъл тя включва и производствено ориентираната част от сектора на услугите.

Традиционното понятие на индустрията включва:

- § висока степен на механизация и автоматизация;
- § значителни инвестиции в основни средства;
- § задълбочено разделение на труда;
- § масов характер на произвежданите стоки;
- § висока материално- и енергоемкост.

Модерното понятие на индустрията включва:

- § висока професионална квалификация на заетите;
- § развита научно-изследователска и развойна дейност като източник на иновации и стержен на производствения процес;
- § значителни инвестиции в развитието на нови технически решения и нови технологии с цел намаляване на инвестициите в основни средства;
- § използването на възможностите на интернационализацията и глобализацията за оптимизиране на предимствата от разделиението на труда;
- § мултипликативен ефект по отношение на други сектори на икономиката;
- § отрасли с по-висока принадлежна стойност.

Между индустрията и сектора на услугите съществуват тесни взаимозависимости. В индустрията се забелязва тенденция на силна ориентация към потребителя в резултат на индивидуализиране на търсенето, което в крайна сметка води до предлагането на все нови и все по-комплексни и индивидуални продукти. Индустриалните стоки съдържат все по-голям относителен дял на услуги. Обособяването на тези услуги извън производството води до разширяване на сектора на услугите. Едновременно с реализацията на продуктите се продават все повече съпътстващи услуги, което на практика означава удължаване на веригата на създаване на стойността. По такъв начин възникват производствени единици, които имат хибриден характер.

Преосмислянето на ролята на индустрията за социално-икономическото развитие в развитите страни през последните години даде повод на много икономисти да заговорят за „трета индустриална революция“. В центъра на тази революция са новите информационни и комуникационни технологии, интернет, новите технологии във връзка с енергодобива от възобновяеми източници. По същество става дума за възникването на наукоемка индустрия с висока степен на иновативност. По същество „третата индустриализация“ води до рязко ограничаване на зависимостта на икономическия растеж от потреблението на суровини и енергия.

През октомври 2012 г. Европейската комисия публикува обновено съобщение във връзка с разработването на концепции за укрепване на индустриалната база в Европа. В тяхната основа е залегнала стратегията за възраждане на индустрията за целите на стабилен икономически

растеж (Renaissance of Industry for a Sustainable Europe – RISE), насърчаваща технологичните, стопанските, финансовите, екологичните и социалните иновации с цел трета индустриална революция, включително стратегия за ефективност, която води до повторна индустриализация на Европа. Тази стратегия е част от стратегията за екологично социално пазарно стопанство със стабилен растеж в рамките на Европейския съюз.

Стратегията RISE трябва да бъде интегрирана в екологична и социална пазарна икономика в съответствие с принципите на предприемачеството, лоялната конкуренция, дългосрочната цел за вътрешно поемане на външните фактори, добрите финансови политики и вземащи предвид околната среда икономически рамкови правила.

Комисията за индустрия, научни изследвания и енергетика на Европейския парламент обсъжда вече от няколко месеца приемането на Пакт за реиндустриализация на Европа, който следва да бъде приет от държавите-членки на ЕС преди провеждането на изборите на Европейски парламент през май 2014. (Това обяснява появяването на думата „реиндустриализация“ във вокабулара на представители на политическия елит в България през последните месеци.)

Европа осъзнава все по-ясно, че акцентирането върху реструктурирането на енергийната система в съответствие с критериите за поносимост от гледна точка съхраняването на природната среда през последните години е довело до систематично подценяване на индустриалната политика, която в крайна сметка е от решаващо значение за икономическото развитие и за развитието на благосъстоянието на населението.

Целта на Пакта е разработването и провеждането на единна индустриална политика от гледна точка на Европейската икономическа общност, а не от гледна точка на интересите на отделните страни-членки на ЕС. Именно затова е необходимо да се разработи национална стратегия за реиндустриализация на България, която, от една страна, да бъде в унисон с европейската концепция, и от друга страна, да отчита специфичните особености на страната.

Европейският комисар по въпросите на индустрията Antonio Tajani е автор на предложението за увеличаване на дела на индустрията в създаването на брутният вътрешен продукт (БВП) в рамките на ЕС от 15,5% до 20% до края на 2020.

От 2000 г. насам намалява относителният дял на индустрията в Европа в създаването на брутната стойност. Единственото изключение е Германия, където този дял е константен. Също така се наблюдават значителни различия между отделните страни. Докато този относителен дял в Чехия е 24.7%, Ирландия 23.3%, Унгария 22.7% и Германия 22.7%, то във Гърция, Франция и Великобритания е под 10%.

Намаляването на относителния дял на индустрията е не само следствие на увеличаване на относителния дял на сектора на услугите, но и резултат на влошаването на конкурентоспособността. Това се дължи не само на едно неблагоприятно развитие на ценовите компоненти (изпреварващо нарастване на работната заплата по отношение на производителността на труда, на суровините и енергията), но и на ефективността в работата на институциите, на финансовите, стоковите и трудовите пазари.

Прави впечатление, че някои посткомунистически страни вече сериозно работят по въпросите за реиндустриализацията. Така например, през ноември 2013 г. унгарският министър-председател Виктор Орбан очерта реиндустриализацията като приоритетно развитие на унгарската икономика. Той планира да изведе страната на първо място по относителен дял на индустрията във формирането на БВП в Европейския съюз. Унгарският министър-председател призна също така публично, че страната отдавна се е простила с нереалистичната идея да се превърне във финансов център в Централна Европа и вижда реални перспективи за унгарската икономика в процеса на реиндустриализация. Унгария беше една от посткомунистическите страни, които бяха най-силно засегнати от финансовата и икономическата криза. Страната взе огромен кредит от 22 млрд. щ.д. от МВФ, който вече успя да върне. С огромни усилия беше постигната финансова стабилизация. Сега всички усилия се насочват към реиндустриализацията.

По критериите за развитост на Европейския съюз, България е бедна страна и жизненият стандарт на населението е най-нисък. За да се достигне средното равнище, какъвто е естествения стремеж на нашия народ, ще е необходимо неприемливо дълго време за условията, които сега има и за потенциалните възможности, които сега притежава България. Наистина темповете на растеж у нас не са най-ниските, но съществуват много функционални фактори, които ще действат намаляващо върху темповете на развитие и достигането на средното ниво на европейско икономическо развитие което остава недопустимо далеч във времето.

Първият фактор, действащ намаляващо върху темпа на растеж е, че в хода на растежа ежегодния БВП се отнася към все по-голяма и нараснала база.

Вторият фактор е, че обемът, големината на БВП се увеличава нереално не само поради това, че той включва материални разходи, но и заради това, че те се отчитат многократно – толкова пъти, колкото един продукт, който се произвежда минава от предприятие на предприятие за преработка.

Третият фактор е, че ако една икономика не обхваща всички фази на производството на стоките – като се започне от суровината и енергията и се мине през няколко обработки, докато стоката стане окончателно готова, то в тази (нашата) икономика не се създава и натрупва добавена стойност на всеки етап на преработка.

Нашата икономика сега е довършителна и финализираща. Едно е да направиш всичко за дрехите до шева им, а друго е само да ги ушиеш. едно е да създадеш машинните детайли, а друго е само да ги сглобиш! Глобализацията също влияе, но в общия случай, доходността на българския дял в обработките намалява, тъй като при вноса плащаме чуждата част от обработките. За това не е достатъчно БВП да е голям, защото можем да разполагаме само с добавената стойност, която ние сме създали. Така се получава и в българската икономика и действителност – и растежът бърз и БВП – голям, пък сме бедна страна с бедни граждани.

Липсват индустрии с висока добавена стойност.

Четвъртият фактор е, че в момента голяма част от вноса на суровини, материали, полуфабрикати, три четвърти фабриката, инвестиции и потребителски стоки се внасят на кредит от държавни и частни предприятия и така е от доста години. Нараства брутният частен външен дълг на българския бизнес с голямо темпо. Но като започнем да плащаме мъчително и забавено, това ще намалява растежа и ще задържа развитието на България. Този въпрос, който се подценява в момента все повече ще отлага достигането на средното европейско ниво.

Петият фактор е, че у нас няма не само дълбочинна обработка на суровини и материали, но няма и височинна такава (тази, която се създава от човешкото творчество – науката, изкуството и превръщането на техните продукти в нови стоки и т.н.). Всъщност това е най-могъщият фактор на човешкото развитие, който все още не е влязъл в действие и следва да се промени.

Изложените по-горе функционални фактори са във взаимодействие с фактори, като мотивациите, интересите, идеалите, политическите сили, бизнесът и други групи хора. Тези фактори действат отрицателно на развитието, като изтласкват на преден план разпределението и преразпределението на създаденото малко и недостатъчно богатство и не насочват функционалните фактори към разгръщане, нарастване и господство на творчеството (наука и изкуство).

Бързият растеж на богатството на нацията и стандартът на живот не може да се крепи на друго освен на творчество и индустрии с висока принадлежна стойност.

В момента е жизнено необходимо да се извършат реформи и изготвят програми в тази насока – реиндустриализация и нова индустриализация.

По-лесно е да се отговори на въпроса – какво е необходимо да се направи, отколкото да се отговори на въпроса – как практически да се осъществи. За това се появяват и неудачите с изпълнение на политическите обещания.

Това проучване провокира разговорът – С какви промени и реформи ще се постигне по-устойчиво икономическо развитие и среден европейски стандарт за българите? Постигането никак не е сигурно! Трябва да се каже конкретно за тези реформи, както и с помощта на по-нататъшни уточнения и допълнения на това проучване.

Индустриална политика означава оздравяване и ускорено развитие на българското производство

д-р ик. Тодѐ Тодѐв

Днес задачата пред българския народ и политически лидери е замяна на съществуващия, основан на преки и портфейлни чуждестранни инвестиции, помощи от бюджета на Европейския съюз и финансирано с кредити потребление с национален индустриален модел, формиране на национален индустриален и финансов капитал, висока спестовност и възвращаемост на инвестирания капитал като следствие на ефективно използване на факторите на производството. Този модел следва да отговаря на принципите на едно стабилно, ориентирано към бъдещето развитие на обществото и стопанството.

Българският икономически модел следва:

- ✓ да способства за рязко намаляване на зависимостта на процеса на създаване на стойност от потреблението на материални и енергоресурси, за преобразуване на икономиката от материално- и енергоемка в наукоемка;
- ✓ да стимулира ускорената реиндустриализация на страната като най-важна предпоставка за техническото и технологическото превъоръжаване на стопанството;
- ✓ да гарантира съхраняването на българската природа, наличните природни ресурси и националното културно наследство за бъдещите поколения;
- ✓ да способства за разгръщането на творческата енергия на народа, многообразието в мисленето и действията;
- ✓ да се стреми към икономическо развитие, съобразяващо се с изискванията за опазване на околната среда, икономическа целесъобразност и социален мир;
- ✓ да стимулира социалната, стопанската и техническата иновативност на народа;
- ✓ да допринесе за повишаването на равнището на научно-изследователската и развойна дейност в производството;
- ✓ да подкрепя общообразователната система и професионалното обучение, да подпомага утвърждаването на принципа на пожизненото образование като норма на живот;
- ✓ да способства за хармонично развитие на териториите, за преодоляване на различията в качеството на живот между големите градове и отдалечите населени места;

- ✓ да подпомага развитието на икономическата самоинициатива на населението и формите на взаимопомощ, на многообразните видове на кооперации и на бизнес-мрежи.

Новият икономически модел следва да отчита специфичните особености на България:

България е страна с насечен релеф, дребнопространствена териториална структура и голямо биотопно разнообразие, плодородна земя, богат горски фонд и значителни водни ресурси;

Страната има излаз към Черно море и нейната северна граница е река Дунав, втората по дължина река в Европа и една от най-важните транспортни артерии на континента; България е страна, през която минават едни от най-важните комуникации както в Югоизточна Европа, така и между Европа и Азия с рязко повишаващ се човеко- и товаропоток и нарастващо натоварване на природната среда;

Страната граничи със страни-членки на Европейския съюз както и със страни, намиращи се в една или друга степен на присъединяване, което дава възможности за разширяване на пазарите на българската икономика;

България е бедна на материални и енергоресурси и потребността от тях се задоволява по пътя на вноса. Въпреки това българската икономика е материалоемка и енергоемка, което рязко намалява конкурентоспособността на отделните стоки и икономиката като цяло;

Страната добива една значителна част от електроенергията чрез атомната централа в Козлодуй. Въпреки широката дискусия по въпроса за атомната енергетика в световен мащаб, преобладаващото мнение е, че тя си остана най-перспективното направление в съвременната енергетика. Освен това тя е един важен лост за техническо и технологично обновление на всяка икономика;

България е туристическа страна с далеч неизчерпан потенциал;

Въпреки безпрецедентната емиграционна вълна в историята на България, страната разполага с огромен хуманен капитал. Българският народ е много ученолюбив и инвестира приоритетно своите лични спестявания в образование и повишаване на квалификацията.

Новата икономическа политика може да бъде предимно индустриална политика

След глобалната финансова и икономическа криза икономическата политика в България може да бъде предимно индустриална политика, макар че икономическата и индустриалната политика не са идентични. Индустриалната политика следва да акцентира върху развитието на индустрията, като основен отрасъл на националното стопанство, като мотор на икономическия растеж. Също така тя следва да способства за нейното обграждане от един динамично развиващ се сектор на индустриалните услуги. Индустриален хардуер и базиращи се на софтуер услуги са в основата на т.н. комплексни индустриални решения, търсенето на които динамично расте.

Индустриална политика в България означава оздравяване и ускорено развитие на българската индустрия. Това е възможно само по пътя на рязко повишаване на нейната конкурентоспособност. Конкурентоспособността може да бъде повишена само чрез

оптимизация на веригите за създаване на стойност в индустрията, тясното взаимодействие между индустрията и сектора на индустриалните услуги, ускореното развитие на иновациите като условие за постоянно обновяване на произвежданата продукция и предлаганите услуги.

Индустриалната политика може да бъде както интервенционистка чрез пряка намеса на държавата на пазара, в отделни икономически сфери и фирми, така и опираща се на концепцията за социалното пазарно стопанство, чисто корективна там, където пазарният механизъм по една или друга причина не действа. Добра илюстрация на първия вид индустриална политика е Франция, а на втория Германия. С оглед специфичните условия на страната едно разумно съчетание на двете форми на държавна намеса изглежда най-подходящо.

Етичното финансиране – банкиране с човешко лице

Стефан Прончев

Етичните финанси вървят ръка за ръка с дигиталните технологии днес, когато с всеки изминал ден умните джаджи завладяват пазара и модерният човек неусетно става подвластен на техните възможности. А те се разширяват непрекъснато било на работното място или в домашното огнище. Колкото и да ѝ се иска, един от символите на стабилност и традиция – банката, се разделя с вековните си аксесоари и се преоблича в нова дреха. И не само във външен, технологичен смисъл, но и вътрешно като характер и морал. И един от примерите за друг вид банкиране – това с човешкото лице, са етичните банки, които имат в заряда си онзи социален импулс, характерен за началото на миналото столетие – взаимноспомогателните каси, популярните банки или каси, кооперативните банки...

Това беше и темата на първия ден от международната конференция, проведена в Панаирното градче в Пловдив. Дебатите на участниците бяха основно мотивирани от липсата на финансиране на малкия и средния бизнес, загърбени от мощните финансови плещи на големите чуждестранни банки, които доминират на българския пазар. Този вакуум във кредитирането на средната каса може да се запълни от етичните банки, които ще да привлекат ресурс както за стопанската, така и за социалната сфера. Практиката в Европа показва, че тези банки са регистрирани основно като кооперации с банков лиценз, които набират членове като използват активно социалните мрежи, те са и свеобразна реакция срещу диктата на традиционните банки, които в добри времена регистрират рекордни печалби, а когато се сгромолясват, биват изправяни на крака с пари от данъкоплатците. Или както го формулира антибанковият фолклор: „Приватизиране на печалбите, национализиране на загубите“.

Представителите на организаторите – Иван Попов от БАККОМ и Димитър Гишин от КЕФП подробно се спряха на генизиса на етичното финансиране и мисията на клъстера за кредитиране на предприемачество. Общата българска болка се открояваше и в презентациите на двамата – липсата на адекватно законодателство за лицензирането на етични банки, negliжирание на проблемите на микрофинансирането и развитието на предприемачеството чрез малкия и средния бизнес. Бившият ръководител на управление „Банков надзор“ при БНБ Камен Тошков направи в своето изложение впечатляващи паралели в поведението на българските банки през различните години на прехода към пазарно стопанство, промяната на правила и закони, интерпретирането им в практиката. Например разрешените пари за подаръци започват от сума за една бутилка алкохол и кутия бонбони, но никъде не се казва къде свършва тази подаръчна сума... Той посочи и една основна разлика между традиционната банка и етичната – при старата банка кредитният инспектор не храни никакъв интерес към целия продукт на кредитното мероприятие, докато при етичната банка интересът към крайния резултат предхожда кредитирането.

Зоран Бесак от хърватската еБанка разказа за техния опит при създаването ѝ: от разговор на чаша бира за „лошите“ банки до следващите три години с над 600 срещи с обикновени хора за пазарното проучване. Регистрират кооперация, принципът 1 член – 1 глас, никакво предимство, 320 евро еднократна вноска. За лиценза се искат 5 милиона, но те смятат, че ще стартират с 11

милиона евро. Имат и бизнес план: преобладаващите кредити да са за селското стопанство, което в момента изпитва трудности и не може да храни пазара, защото само една трета от земята се обработва. За близо 20-годишната традиция на гръцката Кооперативна банка, Карадица, говори Алкис Маргаритис. В типично аграрен район, със засилен туризъм, дори и в годините на голямата банкова криза местната Кооперативна банка регистрира 52 на сто ръст на кредитиране и 60 процента увеличение на депозитите. Какъв по-благоприятен вот на доверие по време на криза, доказващ и кредото на банката: Да направим всичко, за да се развиваме...

Науката също се включи със свои респектиращи авторитети. Проф. д-р Ганчо Ганчев изнесе на открито философска плоскост банкирането преди и сега, както и тенденциите в различните практики през годините, когато алтруизмът или пък утилитаризмът са било водещи, преплетоха са ученията на Кант и Вебер и разбирането за социалната отговорност в икономиката. Заключение: корпоративната отговорност всъщност означава постигането на по-висока печалба. Председателят на Съюза на икономистите в България проф. Кръстьо Петков се спря с тревожни факти на доверието на клиентите към банковите институции. Доверие и финансова етика или според него в реалния живот доверието се губи там, където хората си остават парите срещу обещания. Ненапрасно в САЩ съществува и индекс на финансовото доверие, който се измерва на всеки три месеца и показва незавидните от 6 до 12 процента или на предпоследно място в класирането. Не напразно и там се роди термина „банкстери“/от банка и гангстери/. В България също има срыв на доверието в банките, и то три много силни през последните години. За него „Случаят КТБ“ е класическа пирамида, плод на политическата и икономическата върхушка на страната. Ако досега този фалит струва 4,5 милиарда, според хора от „кухнята“ на ликвидирането на банката цената ще достигне 10 млрд. лева. Според него при това управление на страната и на БНБ етична банка у нас ще има „на кукуво лято“. За етиката във финансите и финансите в етиката говори доц. д-р Елена Ставрова и според нея е крайно време за промяна. Не може банките да печелят толкова много, а редовите клиенти да губят благодарение на некоректни банкови практики. Това, че не правят нищо незаконно и престъпно, не ги прави морални. С това обяснява и факта, че само две наши банки имат приет Кодекс за етично поведение...

Бизнес – моделът на етичните банки

Димитър Гишин

За разлика от традиционните банки, осъществяващи своята дейност с цел увеличаване на пазарната цена на инвестирания от техните акционери капитал и увеличаване на реализираната печалба, етичните банки си поставят за цел чрез привличане на спестяванията на хората да формират кредитен ресурс, който да бъде насочен, както в стопанската, така и в социалната сфера на основата на ясно формулирани икономически и етични критерии.

Същността на тези критерии произтича от желанието на създателите на етичните банки да създадат една алтернатива на съществуващата банкова система чрез поставянето на обществените интереси в основата на техния бизнес-модел.

Създателите на етичните банки изхождат от това, че все повече хора желаят не само да знаят, за какво се използват техните спестявания, но и да оказват влияние върху процеса на вземане на решение за това. При това етичните банки са не само един своеобразен канал за инвестиция на спестяванията на хората в желани от тях сфери, но и източник за финансиране задоволяването на определени обществени потребности. В центъра на бизнес-модела на етичните банки е оптимизацията на обществената полза в отличие от бизнес-модела на традиционните банки, в основата на който е оптимизацията на печалбата.

Етичните банки ограничават своята дейност до класическите банкови операции – набирането на влогове от населението и предоставянето на кредити, както и представянето на банкови услуги като плащания, съхраняване на ценни книжа и др. Етичните банки не участват в спекулативната търговия с финансови инструменти, както за сметка на клиента, така и за собствена сметка.

Инициаторите на етичните банки считат, че парите следва да продължат да изпълняват своята функция на платежно средство, но не да бъдат превръщани в стока, обект на спекулативна търговия на финансовите пазари.

Етичните банки не участват в спекулативната търговия със суровини и хранителни продукти, водеща до неестествено повишаване на техните цени с отрицателни последствия за значителна част от населението на света, и на първо място в слаборазвитите в икономическо отношение страни.

Те не инвестират своята свободна ликвидност в държавни облигации на страни, неотговарящи на критериите за устойчиво развитие, нарушаващи правата на човека и ограничаващи свободата на индивида, както и с широко разпространена корупция. За тази цел някои от етичните банки ползват класации на страните в зависимост от тяхното съответствие на критериите за устойчиво развитие (екология, социална система и социална политика, качество на управлението на правителството).

Етичните банки не инвестират и в корпоративни облигации на фирми, които чрез своята дейност или съучастия в капитала на други фирми, не съответстват на критериите на техния

вътрешен етичен кодекс. Като правило, те разработват списъци от стопански дейности, фирми и страни, които са неприемливи за тях, поради несъответствие с този кодекс.

За разлика от традиционните банки, в етичните банки лихвите по депозитите са на много ниско ниво, в някои от тях вложителите се отказват доброволно от тях или те просто са премахнати, като реализираната по този начин печалба се използва за финансиране на проекти с висока обществена значимост и в интерес на обществото като цяло.

Отпускането на кредити от етичните банки става не само на основата на проверка на платежоспособността на кредитополучателя, но и на основата на определени етични критерии. Целта на кредитирането е да се финансират на първо място проекти, които са в полза за цялото общество, което по своята същност е нова парадигма, нов модел на мислене в банковата сфера.

Ще приведем някои примери на кредити, отпускани от етичните банки: кредити на физически лица за енергийно саниране на частни жилищни сгради, за покупка на фотоволтаични панели за тях, за покупка на електровелосипеди и електромобили; жилищни кредити за строителство на частни домове в съответствие с определени екологични изисквания, като например, строителство с екологично поносими строителни материали (колкото повече критерии се изпълняват, толкова по-ниска е лихвата по отпускания кредит); кредити на малки и средни предприятия за оборотни средства (кандидатстващият за кредит трябва да докаже, че кредитът няма да бъде използван за спекулативни цели); кредити за инвестиционни нужди и т.н.

Етичните критерии при предоставянето на кредити са закрепени обикновено в статута на етичните банки или се съдържат в техния вътрешен етичен кодекс. Те се прилагат с помощта на въпросник, като отговорите на съдържащите се въпроси дават възможност за диференцирани оценки.

В най-общи линии тези етични критерии се основават на концепциите за човешкото достойнство, социалната справедливост, обществената солидарност, социалната ориентация на стопанската дейност, нейната екологична поносимост и за устойчиво развитие.

Бизнес-моделът на етичните банки не се базира на господстващата в банковата сфера концепция за продажба на банкови продукти и услуги, където ролята на банковия служител е сведена до ролята му на обикновен продавач, прилагащ често „агресивни“ методи на продажба, а на концепцията за подпомагане на реализацията на иновативни бизнес-идеи и социални иновации с положителни последствия за обществото. На практика, етичните банки са своеобразни стопански и социални „инкубатори“, работещи на основата на морални принципи.

Повечето от етичните банки са организирани и регистрирани като кооперации, притежаващи банков лиценз. Така например, етичната банка в Австрия ще бъде акционерно дружество, чийто единствен акционер ще бъде кооперация, което ще гарантира прилагането на демократичните принципи на управление на кооперацията.

Етичните банки не подпомагат финансово политически партии и се придържат последователно към принципа на политическия неутралитет.

Етично финансиране – между закона и морала?

Милен Атанасов

Етично финансиране: в случая асоциациите могат веднага да ни подсказат двата следващи жокера – банкиране и инвестиране. Като алтернатива за тях трябваше да ни напомни преди време апокалиптичното за банковия сектор сгромолясване на Лемън Брадърс – една от онези големи банки, „които не бива да фалират“. Разбира се, това е мнението на правителствата, които ги лансират и същевременно трябва да ги контролират. Съединените щати, последвани от Европа, после и от останалия свят започнаха да се оглеждат и за други възможности, които им се предлагаха освен от акулите от Уолстрийт и Лондонското сити. За редовия данъкоплатец и малкия акционер с неговото тънко портфолио все повече ставаше ясно, че техните дребни вложения не могат да реализират космически програми или да издържат армии зад граница, но пък могат веднага да се стопят по време на криза. Както и стана, разбира се, когато големите инвестиционни банки започнаха да се сриват като домино. Все повече ставаше ясно, че когато парите от данъците или акциите отиват за финансирането на петролни и оръжейни мегаконцерни, за мегаломански проекти в безполезна инфраструктура или в смахнати идеи за господство над другите, това става зад кулисите, без никаква прозрачност, а какво ли остава за въпрос на съгласие.

Като контрапункт на нехуманни и мръсни финансови операции се активизираха настроенятия за етични инвестиции, където всичко се прави в каузата за социален просперитет – екология и здравеопазване, образование и култура, спорт и възобновяеми енергийни източници, заобиколени от естествени паркове и зони за отдих.

Наистина, между идеята за етичното финансиране и екологосъобразната регионална Зоологическа градина /например/ има още една важна и задължителна фигура – тази на съответния предприемач, чиято инициатива и проект ще трябва да бъдат така атрактивни, че да насочат общественото внимание и паричния поток към неговата мелница, за да завърти тя крила и да дава брашно, в случая, една придобивка за града – зоопарк.

Германия, Италия, Швейцария, Хърватия... – множат се страните от континента, където под едно или друго име етичните банки намират своето устойчиво място под слънцето. Това роене допринесе и за създаването на Европейска федерация на етичните и алтернативни банки /FEBEA/, в която участват повече от десетина банки, няколко кредитни кооперации и инвестиционни дружества, фондации. Скоро член на голямото федеративно семейство стана и Българската асоциация на кооперативните кредитни кооперации и организациите за микрофинансиране /БАККОМ/, в която водеща роля има пловдивската фирма Етик Финанс АД.

И още нещо в този контекст – кога, ако не сега, как, ако не така: етичното финансиране на предприемачеството има невероятния шанс както никога досега, разчитайки на развитието и приложението на дигиталните технологии да достигне до всеки потребител на финансите и всеки предприемач в света чрез смартфона и посредством високите технологии да се

минимизират транзакционните разходи на процесите на финансирането, както налага един от етичните принципи на финансирането.

И все пак да пооткрехнем завесата на чуждия опит и на произволен принцип да покажем „Кой, Кога, Къде и Как“.

Стартиралата с фондация „Банка Етика“ в Италия при създаването си заявява високо, че не иска просто богати вложители, а само вътрешно богати вложители. Нейните създатели са само 22 юридически лица – синдикати, неправителствени организации и др., но зад тях стои осеммилионна членска маса. Настина много хора, но повечето безпарични! Всеки един от организаторите излъчва по един човек и тези 22 апостоли на идеята в продължение на три години обикалят по села и градове за набиране на начален капитал. Участието – минимум 100 евро на човек. Явно хората са повярвали в положителната страна на идеята и банката става факт. Тя една истинска народна банка, без директор, без партийна намеса или протекции, без кръстници /което за Италия е от особена важност/... Но това не я прави организация, която работи в парникови условия – напротив, тя си партнира активно, но единствено с банки от своята „черга“ – народни и стопански.

Наистина, те са малки „светове“, но все пак са някаква алтернатива! Затова и мнението им пък за големите е далеч от всякакво възхищение. Токсичните активи, които декларират банковите мастодонти, са на стойност почти три пъти по-голяма от реалните пари, с които те разполагат и притежават, останалото е резултат на счетоводни манипулации и спекулации. Затова е парите, които се въртят в междубанковия кръг, са 14 пъти повече от целия брутен вътрешен продукт на планетата. Като въртят така парите помежду си, банките плуват на спасителната лодка, а фирмите гълтат вода и се давят постепенно. Затова може би малко наивно, но пък доблестно и рицарски от Федерацията на Банки Етика са аргументирали няколко свои предложения да срещата на върха Г-8.

Предлагат няколко прости и логични неща: банките да се върнат към началното си предназначение и да пускат пари на пазара, а не да ги въртят само помежду си; контрол над всички финансови организации; да се забранят средищата на „данъчния рай“, защото в офшорките няма никаква прозрачност и се перат мръсни пари; да се постигне максимална прозрачност на сделките за клиентите на банките!

Във философията на тези си предложения, от Банка Етика отиват още по-далеч, почти в сферата на мечтите: създаването на нова теория за социалната икономика, където водеща роля ще имат понятия като социални мрежи, солидарност между хората, силно развито общностно чувство, повишаване качеството на живот и в крайна сметка постигането на ново гражданско общество. Много по-различно от това днес, в което един процент от хората да притежават почти толкова, колкото останалите 99 процента.

Подир следите на италианската банка върви и Е-Банка – Хърватия, която продължава стратегията на създадените етични банки в Европа за насърчаване на социалното включване, устойчивото развитие, развитието на социалната икономика и социалното предприемачество, помощ за малките и средните предприятия. Тя също така играе важна роля за повишаване на

обществената осведоменост в страната относно ролята на парите и проблемите на икономиката – базирана на краткосрочната печалба като единствената цел. Основната ѝ цел е привличане на кредитен ресурс, който се пренасочва както в стопанската, така и в социалната сфера.

На международна конференция по темата в Пловдив нейният изпълнителен директор Зоран Бесак, направи и интересна презентация на тема „Иновативни характеристики и социалното въздействие на етичното банкиране“. Под „етично банкиране“ следва да се разбира, според Зоран Бесак, целия спектър на банкова дейност, подчинена на формирането на парични средства и тяхното въвличане в стопански оборот на основата на спазването на ясно формулирани етични критерии. Неговото развитие през последните години е също така резултат на протестна реакция на обществото, на своеобразния бунт, организиран в движение срещу монопола на банките, използващи една значителна част от спестяванията на населението за финансови спекулации с цел реализация на високи печалби.

В Европа повечето етични банки са регистрирани като кооперации, които притежават банков лиценз, те използват активно съвременните социални мрежи в интернет за привличането на свои членове и за разработването на нови проекти. Например в Германия типични клиенти на една такава етична банка са агропроизводители от региона, които залагат предимно на биологичното земеделие. На принципа на ротацията те обикалят определени пазари в Мюнхен, обикновено пред големи търговски магазини, и предлагат своите стоки. Наистина, техните продукти са на цена, няколко пъти по-висока от тази в съседния магазин, но е сигурно, че млякото за сиренето е от крави, които се отглеждат на чисти пасища, а във фуражите няма химия и лекарства.

Като сравнително самостоятелен сектор от клиенти за етичните банки се оформят социалните фирми. Понякога доброволно, друг път под натиска на пазара на труда, един предприемач може да създаде своята фирма, в която понятието като „солидарност“ да тежи с особена сила, да служи като магнит между членовете на фирмата, да движи напред тяхната работа. Например за Невен Маринович от Сърбия социалното предприемачество е нещо важно и има място във всяка страна. Той инициира пред банка проекта си „Добра торба“, в него участват жени, които са останали без работа след рухването на шивашката индустрия в Сърбия. Той им намира подходящо изделие за пазара и целият доход от продажбата на това изделие се връща при работничките.

Създадени според правилата на ясни и честни закони, етичните банки освен със законния инструментариум на една нормална банкова институция, имат, за разлика от мастодонтите, и подкрепата и силата на морала на своя малък, но горд акционер и кредитор, което вече е в основата на един нов бизнес модел.

Гласът на младите срещу Терминал 2

Ели Янева

Като за национален конкурс в 13-тия пореден /под наслов „Гласът на младите“/ не би трябвало да има нищо фатално, просто следващ номер в на каква хронична последователност. Но виж, темата на конкурса – „Икономическото неравенство на 21-ви век“, вече съдържа ако не фатални, то тревожни сигнали в себе си. Защото става дума не за конкуриране на някакви теоретични постановки или икономически концепции, а зад основното послание на конкурса се крие тревогата от колосалните разлики в стандарта на живот между нациите, а от там и на отделните човешки същества.

Както миналата, така и тази година, както и на следващите, основният наслов ще е: „Гласът на младите за силна икономика“. Да, такава икономика, която ще направи така, че ако не да секне, то поне да намалее потокът от бъдещето на нацията през Терминал 2 на столичното летище и да влезе той в нормалните граници на обмен на работната ръка между държави, близки до стопански растеж и атрактивни като условия на живот.

В миналогодишното, 12-тото издание на конкурса „Млад икономист – 2016 г.“ определената тема беше „Моята бизнес идея“: точно, кратко и ясно. Няколко десетки от представените разработки бяха отличени и класирани в първите Топ 10, а най-добрите работи – 7 на ученици, 14 на студенти и докторанти, 3 на млади специалисти и предприемачи до 35 години бяха премирани със специални награди. Наградите бяха осигурени от водещи икономически вузове у нас и бизнес организации като Асоциацията на индустриалния капитал в България, Международен панаир – Пловдив, Българска стопанска камара, Съюз на икономистите в България, фондациите „Проф. д-р В. Гаврийски“ и „Атанас Буров“, Корпорация за технологии и иновации, фирма „Етик Финанс“ и др.

Тази година, за 13-тото издание организаторите от СИБ и Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“ при избора на темата са се ориентирали към диаметрално позиционирана тема – от личната бизнес идея за Деня на икономиста /приключването на конкурса/ участниците трябва да се трудят върху едно истинско предизвикателство – „Икономическото неравенство в 21-век“. Глобална и респектираща тема за икономисти и философи от тежката артилерия по света, но от друга страна пък болезнена и позната за младия българин, свидетел на неравенството в целия му спектър – от клошарите край контейнерите за боклук до бързо и съмнително забогателите олигарси, собственици на замъци в подножието на Витоша и на автопаркове, присъщи за арабските шейхове ...

Темата на конкурса съвпадна със водещия приоритет при срещата на Световния икономически форум в Давос, където неравенството се определи като дългосрочен световен проблем. Подчертано бе, че нарастването на социалното неравенство е сред водещите глобални рискове за човечеството. Това е и мнението на преобладаващото мнозинство от анкетираните 750 изтъкнати бизнес лидери, учени и правителствени експерти от различни държави по света. Любопитно е за нас, като българи, че вече 13-та година /пак числото 13/ в World Economic Forum / WEF/ участва и българин – шеф на бизнес групата Търговска лига, това е Тихомир Каменов. Но това е просто за информация...

В Давос бе отчетено, че повишаващите се разлики в доходите и богатството са водещата тенденция през следващите десет години и това ще сложи отпечатък върху събитията през този период, като рязката поляризация на обществото е едно от най-съществените отлики през това време. Но дори и днес, 2017-та година, само осем души от между нас са съсредоточили в ръцете си толкова богатства, колкото притежава по-бедната половина на човечеството, т.е. около 3,6 милиарда души. И, разбира се, това положение се определя като „цинично“ и задълбочава неравенствата по света, където, както е известно, всеки десети човек преживява с по-малко от 2 долара на ден!

Но нека ние, както и младите хора от конкурса, да си вземем мотичката и да започнем първо да копаем собствената си градинка, както би казал мъдрецът Волтер. Защото тя все повече буренясва и се пълни с камъни, което я прави трудна за обработване. Според Индекса за човешкото развитие/включващ 3 основни измерения: продължителност на живота, достъп до знание и стандарт на живот/ ние сме на дъното на класацията. И тук следва другата изненада, наша гордост до вчера: основната причина за драстичното неравенство в България са проблемите в образователната система. Но нека спрем дотук!

А за тези неща у нас никой не иска да говори: може да сме бедни, но стабилно бедни и това би трябвало да ни прави щастливи? Заради тази пуста бедност се превърнахме в едно общество от болни хора, което намалява с рекордната смъртност над 15 на хиляда и раждаемост около 9 на хиляда, което ни прави всеки ден с 220 души по-малко на територията, наричана България! Това, че за Великден ще дадат по 40 лева бонуси може да вкара в хладилника повече 2-3 килограма сирене със съмнителни качества, но не прави политиката за борба с бедността и неравенството впечатляваща. Напротив – това е само още едно напомняне, че проблемът не търпи мантри от кухи фрази, а реални концепции за растеж и благоденствие. И вече стана повече от ясно, че тук гласът на младите трябва да се чува най-силно, защото той е глас на тяхното бъдеще, което е бъдеще и на родината...

Потенциалът за инвестиране ще се разшири с кооперативно кредитиране

Проф. д-р ик. Ганчо Ганчев

Потенциалът у нас за финансиране на бизнеса, и то само по-едрият, зависи от капризите на големите банки, които са предимно с основно чуждестранно участие. Нека напомня, че формирането на децентрализирана пазарна банкова система в България започна с децентрализацията на БНБ (формиране на държавни търговски банки) и създаването на частни банки. Не беше направен опит за частично връщане към банково-кредитната структура, характерна за страната преди формирането на командно-административната система. Това, само по себе си, представлява стратегическа грешка с огромни негативни последици. Чисто идеологическият акцент за създаване на изключително частна банкова система доведе до тежки кризи и фалити на множество банкови институции, като в последна сметка получихме банкова система, доминирана от големи чуждестранни транснационални банки.

След глобалната финансова криза от 2008-2009 г. настъпи тежък срыв в банковата система, изразяващ се в натрупването на значителен обем лоши кредити, стагнация и свиване на кредитирането, запазване на изключително висок марж между лихвите по депозитите и кредитите. Не само българските банки, представляващи в типичния случай дъщерни дружества на големи европейски банки, но и техните централи в Западна Европа, изпитват сериозни финансови затруднения. Банковата криза в ЕС не е преминала, практически всички големи италиански, френски, германски и гръцки банки се сблъскват с сериозни проблеми, свързани с капиталовата адекватност и изчистването на балансите. Поради тази причина не можем да очакваме традиционния банков сектор да се превърне в обозримо бъдеще в двигател на икономическия растеж.

Независимо от нарастването на депозитната база през последните няколко години, депозитните вложения принадлежат основно на големите спестители. Освен това, България изостава като дял на банковите активи, отнесени към БВП от всички източноевропейски държави. По данни на МВФ в Източна Европа единствено България и Румъния се характеризират с негативни спестявания на домакинствата. Това се дължи на отсъствието на адекватни механизми за спестяване, ориентирани към дребния и средния сектор. Всички международни проучвания показват сериозен проблем с достъпа на домакинствата и дребните и средните предприятия до финансови услуги. В резултат на това дребните и средните предприятия у нас са с най-ниска производителност на труда и най-ниска конкурентоспособност в цяла Източна Европа. Проблемът е изключително сериозен, тъй като по-голямата част от действащите предприятия у нас принадлежат именно към групата на дребните, средните предприятия и микрофирмите.

Проблемите на сектора на дребните и средните предприятия у нас са фундаментално проблеми, свързани с недостиг на финансов ресурс и затруднен достъп до кредитиране. В момента отсъствието на кооперативен тип кредитиране, ориентирано към дребния сектор, се запълва от небанковите кредитни институции за бързи кредити и незаконното лихварство. Тези форми на кредитиране обаче не способстват за насърчаване на дребните спестявания и

изсмукват, а не добавят финансов ресурс, към реалната икономика. Изхождайки от средните параметри на развитието на кооперативното кредитиране в Европейския съюз и от опита с икономическото развитие на България, въвеждането на кооперативен тип кредитиране би могло да разшири потенциала за кредитиране и инвестиране на страната с над една трета и да ускори икономическия растеж с около един процентен пункт.

Това развитие обаче е невъзможно без промяна на законовата база, която да регулира формирането на кредитни институции на кооперативна основа. Тези обстоятелства превръщат регулирането на кооперативното кредитиране в един от централните икономически проблеми на страната.

Банковата политика е причина за икономическия „бум“ на България през 30-те години

д-р Ганчо Тодоров

Ролята на кооперативното кредитиране в България в периода след Освобождението на страната не само не отстъпва на тази в Западна Европа и англосаксонските страни, но България, заедно с Дания е една от водещите в това отношение страни в света. Причините за бързото развитие на кооперативното кредитиране в България са две – първо потребностите на дребните производители в селата и градовете и второ, подкрепата от страна на БНБ и правителството.

БНБ още през 80-те години на 19-ти век констатира, че е по-малко рисково дребните производители да се кредитират колективно, отколкото индивидуално. Кооперативното кредитиране придобива две форми – кредитиране на кооперации от страна на държавни и частни банки и собствено кредитни кооперации, функциониращи изцяло на кооперативна основа. Още през 1911 г. започва да функционира Българска централна кооперативна банка, която се слива през 1934 г. с Българска земеделска банка и се образува Българска земеделска и кооперативна банка. Това е държавна банка с основна задача кредитирането на земеделските и градските кооперативни структури.

Освен това, успешно се развива кооперативното взаимоспомагателно кредитиране чрез т.нар. популярни банки, които се обединяват в Съюз на популярните и селските кредитни кооперации. В периода на „великата депресия“ българската банково-кредитна система преживява тежка криза. Стабилизирането на банковата система е възложено на БНБ, която провежда политика на концентрация на банковия капитал чрез засилване на държавното участие и развитие на кооперативното кредитиране. От средата на 30-те години на миналия век до банковата национализация през 1947 г., над 80% от влоговете и кредитите се падат на държавни и кооперативни банки. Тази политика е в основата на икономическия подем на България през 30-те години и превръщането ѝ във водеща страна на Балканите по основните икономически показатели.

След девети септември 1944 г. политиката на държавата е насочена към национализация на банковия капитал, формирането на еднозвенна банкова система, обезличаване на кооперативната форма на собственост и практическа ликвидация на кооперативното кредитиране, с изключение на ведомствените взаимоспомагателни каси.

С началото на пазарно-ориентираните реформи през 1990 г. започва нов етап от развитието на банковата система у нас. По чисто идеологически причини кооперативното кредитиране, както и държавно подпомогнатото кредитиране на кооперациите, не получава практически никакво съществено развитие, тъй като този тип дейности се разглеждат като отживелица от миналото и свързани с командната икономика. Единствен опит за подпомагане кредитирането на кооперациите и развитие на кооперативното кредитиране в най-новата финансова история на

страната, е проектът по линията на програма ФАР от 1996 г., чрез който, с техническата помощ на европейски експерти, бяха изградени 33 кредитни кооперации, обединени във Федерация. Въпреки успешното развитие на проекта, на фона на банковите кризи 1996-1997 и на фалита на КТБ от 2014 г., този тип дейност не получи допълнително развитие и подкрепа от държавата както във финансов план, така и като законодателна уредба. На практика обаче, кооперативното кредитиране, както беше отбелязано, е елемент на всяка устойчива пазарна банково-финансова система, поради което неговото отсъствие води до деформация и недоразвитост на кредитния пазар.

В Давос казаха: „Четвъртата индустриална революция е в ход“

Митко Динков

Тази година на срещата в Давос се дискутираха над двадесет модула дискусии за въздействието на новите технологии върху икономическото и общественото развитие в света. Всички просветени в областта отчитат безспорното влияние на технологиите в живота на обществото.

Голямата промяна, която е в ход има отношение към процес, който по своята същност и комплексност е уникален по рода си в досегашната история на човечеството. Повечето участници в Давос лансираха тезата за комплексно и всеобхватно анализиране на явленията и процесите свързани с високите технологии.

Експертите и визионерите предлагат подходът за разбиране на това, какво се случва, да бъде нещо, което да интегрира всички сфери от живота и икономиката, които ще бъдат значимо засегнати и преобразени от така наречената 4-та индустриална революция.

Срещата в Давос тази година дава индикации за постигане на по-дълбок консенсус по ключовите теми за политиките и икономическите решения, които ще се вземат за напред.

Внимание се обръща на възможността граждани, потребители и компании, държави и региони да се подготвят за новостите проактивно, а не да бъдат в очакване на неизвестното и да бъдат буквално отнесени от новата технологична вълна.

Като възлов въпрос се очертава този за бъдещето на работните места. Идеята за базовия гарантиран доход отново беше дискутирана с необходимата сериозност, защото очертаващата се неизбежна автоматизация на много производствени дейности ще се конфронтира с потенциала да се разкриват работни места. Всъщност процесът ще бъде обърнат и все повече работни позиции ще отидат в историята. Темата за ролята и възможностите на изкуствения интелект става все по-актуална и по-реална, разбира не по холивудски, а за реалните неща в тази сфера, които вече са постигнати и използвани в технологиите.

Основен акцент беше поставен и върху бъдещето на военните технологии и тяхното приложение в областта на кибер сигурността. В контекста на сегашните икономически предизвикателства, особено след излизането на Великобритания от ЕС, се дискутира адресирането на проблемите пред съвременната либерална икономика и нейното адаптиране към новите реалности. В Давос участие взеха много известни предприемачи и бизнес лидери от цял свят.

ПУБЛИКУВАЙТЕ
ПРИ НАС
СВОЯТА
РЕГУЛИРАНА
ИНФОРМАЦИЯ

www.financebg.com

€ТИК   €F   €thic
 Финанс   Finance

www.efinance.bg

ЕТИЧНО ФИНАНСИРАНЕ И ЕКСПЕРТНИ ФИНАНСОВИ УСЛУГИ

ВСИЧКИ МАСОВИ СМЕТКИ

ТОК, ВОДА, ТЕЛЕФОН, ИНТЕРНЕТ, ЗАСТРАХОВКИ,
ПАРИЧНИ ПРЕВОДИ В СТРАНАТА И ЧУЖБИНА И
ОЩЕ МНОГО ФИНАНСОВИ УСЛУГИ МОЖЕ ДА ИЗВЪРШИТЕ

БЪРЗО И ЛЕСНО на ЕДНО ГИШЕ!

Тловдив, ул. „Гладстон“ №1, Дом на техниката, етаж 1, офис 2